

13. Бойко О. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918) / О. Бойко // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2009. – Випуск 3. – С.217 – 218.
14. Бойко О. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918) / О. Бойко // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – 2009. – Випуск 3. – С.217 – 218.
15. Адміністративне право і процес УНР в екзилі: невідома правнича спадщина України / за заг. редакцією І. С. Гриценка – К.: Дакор, 2015. – 500 с. – С. 12 – 14
16. Захарченко П. Історія держави і права України: підручник / П. Захарченко – К. : Атіка, 2005. – 367 с.
17. Роль М. 20 років тому Україна стала правонаступницею УНР / М. Роль // Українська правда. – 22 серпня 2012 року. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/08/22/6971248/>
18. Червак Б. Чи є сучасна Україна правонаступницею УНР / Б. Червак // Українська правда. – 22 серпня 2013 року. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2013/08/22/134942/>

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Костицький В.

(доктор юридичних наук, професор)

Грицай Т.

(помічник народного депутата України)

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблем досвіду правового регулювання захисту суспільної моралі у сучасних державах, формування інституційної спроможності держави забезпечити реалізацію цієї функції, поняття, сутності суспільної моралі як категорії соціології права, обґрунтуванню необхідності врахування зарубіжного досвіду захисту суспільної моралі в українській політико-правовій практиці.

Ключові слова: суспільна мораль, органи державної влади, повноважні здійснювати функцію захисту суспільної моралі, правовий захист суспільної моралі, зарубіжний досвід захисту суспільної моралі.

Аннотация: Статья посвящена исследованию проблем зарубежного опыта правового регулирования защиты общественной морали, понятия, формированию институциональной способности государства обеспечить реализацию этой функции, сущности общественной морали как категории социологии права, обоснованию необходимости использования зарубежного опыта защиты общественной морали в украинской политико-правовой практике.

Ключевые слова: общественная мораль, правовая защита общественной морали, зарубежный опыт защиты общественной морали.

Annotation. In article we analyzed social and legal, the formation of institutional capability of state to provide the tralization of this function theoretical and methodological problems of the content of state's functions as functioning forms of state mechanism and as illustration of state's appointment.

Key words: state's functions, publick authorities that are empowered to perform the function of protection of public moral, activities of the state.

В сучасних умовах для України важливим є вивчення і врахування зарубіжного досвіду у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту суспільної моралі як складової інформаційної безпеки суспільства і особи, гарантії формування інформаційного простору, вільного від інформаційної продукції, що може посягати на права людини, її фізичне, моральне і психічне здоров'я. Сьогодні, з врахуванням особливостей ведення інформаційних воєн, гібридних воєн це питання актуальне не тільки для колишнього пострадянського простору, але й практично для всіх цих країн Європи і світу.

Під суспільною мораллю розуміємо цінності і моральні нормативи, що впливають із національних традицій і менталітету, виключають неповагу до людини і її прав і свобод, виключають пропаганду людиноненавистництва, національної і релігійної ворожнечі, насильства і жорстокості, фашизму і неофашизму. Кожна держава розробляє притаманні їй

традиціям способи контролю поширення відповідної інформаційної продукції, пропаганди війна, національної і релігійної ворожнечі, антисемітизму та інш.: від установлення чітких законодавчих заборон до лімітування умов та порядку поширення інформаційної продукції з обмеженим доступом для неповнолітніх чи інших категорій людей. Так, у ряді пострадянських країн пропаганда фашизму і неофашизму, національної ворожнечі, поширення порнографії визнається кримінально караним діянням. При цьому, відповідні дії включені до числа зловживань свободою ЗМІ, а відтак знаходиться поза рамками правового захисту. Іноді вони безпосередньо визнаються підставою для призупинення чи для закриття відповідного ЗМІ.

Так, у Литві запроваджено по суті саморегулювний механізм у цій сфері, зокрема Комісія з етики журналістів та видавців згідно із Законом “Про суспільну інформацію”, визначає, що є порушенням закону, насильством або порнографією. При цьому Литовський Закон “Про захист неповнолітніх від негативного впливу публічної інформації” визначає такі види відповідної інформації: зображення фізичного або психічного насильства (детальне зображення вбивств людей або тварин, заподіяння ушкоджень або тортури, вандалізм, позитивно оцінюване насильство, насолодження насильством і жорстокістю); демонстрацію тіла померлої або жорстоко вбитої людини; інформацію еротичного характеру (стимулювання статевого потягу, демонстрацію статевого акту, його імітації або іншого сексуального задоволення, статевих органів, сексуальних приладів); інформацію, що викликає страх або жах; сприятливу оцінку залежності від наркотиків, психотропних речовин, тютюну або алкоголю, що стимулює їх споживати, виготовляти, поширювати або придбавати); сприяння заподіяння собі ушкоджень або самогубства; позитивну оцінку злочинної діяльності та ідеалізацію злочинців; інформацію, пов’язану з моделюванням злочинної діяльності; розпалювання національної, расової, статевої, соціальної дискримінації, дискримінації за ознакою статевої орієнтації, релігійної або іншої приналежності[4; 7].

У пострадянських країнах помітна тенденція до деталізації правового регулювання меж між порнографією та еротикою; відповідно до цього збережене негативне ставлення законодавця до виготовлення та поширення порнографії, що має переважно кримінально караний характер. Відмежування еротики і сексуальної продукції та спроби держави контролювати їх обіг засвідчують тенденцією до суттєвої лібералізації нормативного підходу до врегулювання відносин, що складаються у сфері захисту суспільної моралі, принаймні у цій частині.

Водночас Білорусь та РФ у законодавстві про ЗМІ запровадили законодавче відмежування порнографії від іншої продукції сексуального характеру шляхом інституціалізації поняття “erotичні матеріали”, які не забороняються, проте транслюються на певних каналах (РФ) або ж у спеціальному режимі перегляду (Білорусь). При цьому відмежування еротики від порнографії в Білорусі покладено на Республіканську експертну комісію з попередження пропаганди порнографії, насильства та жорстокості[7].

Брак єдиних критеріїв та підходів до ідентифікації інформаційної продукції, що містить пропаганду культу насильства, а також порнографію та еротика пояснюється історичними умовами розвитку відповідних правових систем: якщо в загальному праві ці поняття розроблялися переважно судовою практикою (тобто були і залишаються невизначеними, оціночними, суб’єктивними, залежними від суддівського розсуду), то в континентальному (романо-германському) праві законодавці вживають більш чіткі визначення, що є, безумовно, більш прогресивним з огляду на можливості використання такого досвіду Україною[1, С. 156-154].

Іншим важливим проявом уваги держави до зазначеної проблематики є створення та існування спеціалізованих державних органів у галузі захисту суспільної моралі та здійснення контролю і нагляду держави в цій сфері.

Так, наприклад, в Італії здійснюється доволі жорсткий контроль за діяльністю ЗМІ щодо поширення матеріалів, що пропагують культ жорстокості, насильства, порнографію. Ці завдання належать до компетенції таких органів, як Міністерство культурної спадщини та діяльності (Генеральний департамент кінематографії, Генеральний департамент театральних та видовищних заходів); Департамент рівних можливостей при Президії Ради Міністрів (Національний відділ з питань протидії расовій дискримінації); Наглядова комісія з питань надання послуг у сфері телебачення та радіомовлення; парламентська комісія з питань загального керівництва та нагляду у сфері теле- радіомовлення. Також в Італії створена державна служба контролю за ЗМІ, яка слідкує за електронними та друкованими ЗМІ і може закрити будь-який з них, якщо їх продукція підриває морально-етичні устої суспільства[10, С. 134].

У Німеччині окремим федеральним законом передбачено створення вищого федерального відомства – Федерального відомства з перевірки матеріалів, шкідливих для молоді. При розгляді питань про внесення матеріалів до спеціального списку його члени, включаючи голову не зв'язані ніякими вказівками. Відомство займається в основному розглядом питань щодо внесення до списку відеофільмів, що пропагують жорстокість, насилля, війну або расизм[4; 8].

Аналогічна рада в Німеччині діє і з питань преси, хоча держава прямо не контролює роботу журналістів. Щоб запобігти втручанню держави у систему ЗМІ, у державі створено також цілий ряд органів самоконтролю, які зобов'язують журналістів дотримуватись незаперечних етичних принципів. Так, у *державі* діє Німецька рада із справ преси як орган самоконтролю друкованих ЗМІ, а також Німецька рада з реклами, яка може карати за порушення Кодексу поведінки в рекламній індустрії. У зазначених органах працюють люди, делеговані спілками діячів культури, літературними організаціями, видавцями, молодіжними союзами та церквами, а також уповноважені федеральних земель[10, С. 137; 8].

В Угорщині окремого державного органу, компетентного у питаннях захисту суспільної моралі, також немає. Натомість діють громадські організації, які виступають за утвердження належного стану моральності угорського суспільства, але їх діяльність прив'язується до конкретних політичних партій. У випадку виявлення фактів демонстрації етнічної, расової, релігійної нетерпимості та пропаганди насильства в угорських ЗМІ місцеві громадські організації та фізичні особи можуть звертатися до Комісії з питань скарг Державного комітету телебачення і радіомовлення Угорської Республіки або у Комітет етики Державної спілки журналістів Угорщини. Зазначені органи, у випадку порушення законодавства Угорської Республіки, мають право звернутися до судових органів щодо застосування до порушників штрафних санкцій[10, С. 138-139].

У Хорватії контролюючим органом радіо та телебачення, який представляє інтереси громадськості та забезпечує проведення експертизи продукції, видовищних заходів, здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері захисту суспільної моралі, є Рада програм хорватського радіо-телебачення. Вона складається з 11 членів, яких обирає хорватський парламент шляхом відкритого запрошення кандидатів. Членами Ради можуть бути лише громадяни Хорватії, які не є державними службовцями та репрезентують різні групи хорватського суспільства (молодь, пенсіонери, роботодавці, синдикати, національні меншини, релігійні об'єднання, університети, громадські об'єднання тощо)[8;10, С. 141].

В Австрії основними державними структурами, які здійснюють контроль за інформацією, є Комісія з питань захисту прав дітей та молоді і Федеральне міністерство з питань освіти, мистецтва і культури[4; 8;10, С. 142].

У Бельгії у структурі Міністерства юстиції діє Комісія контролю за фільмами, яка на вимогу будь-якої фізичної чи юридичної особи, уповноважена визначати статус кінокартини для категорії малолітніх (до 12 років) або неповнолітніх глядачів (до 16 років). Водночас у Французькій спільноті Бельгії діє Вища аудіовізуальна рада, яка

здійснює моніторинг діяльності франкомовних електронних „мас-медіа” та оприлюднює щорічні звіти за підсумками своєї роботи[10, С, 144].

У Законі Грузії „Про захист неповнолітніх від шкідливого впливу” зазначається, що Міністерство освіти, Міністерство праці, охорони здоров'я і соціального захисту, а також Державний департамент у справах молоді Грузії визначені спеціальними державними органами, які відповідають за захист неповнолітніх від шкідливого впливу інформаційного середовища. Згадані органи Грузії дають експертні висновки і визначають критерії шкідливої інформації, здійснюють державний контроль за оборотом продукції сексуального характеру і, в деяких випадках, можуть давати дозвіл на показ фільмів та розповсюдження друкованої продукції, яка містять сцени сексуальних відносин, якщо це носить науковий, просвітній або інформаційний характер[10, С. 147-148].

Питанням захисту дітей та молоді від негативного впливу інформаційної продукції займається Датська медіа рада для дітей та молоді Міністерства культури Данії, до основних її завдань належить: здійснення оцінки фільмів, відповідно до параграфу 20 Закону „Про кінематограф”, які будуть публічно демонструватися, здаватися в оренду або будуть доступними для дітей; встановлення загальних критеріїв для оцінки фільмів; здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед батьків та інших осіб щодо прийнятності перегляду медійних продуктів дітьми або молоддю; надання дорадчої допомоги Міністрові культури Данії. Окремі питання захисту суспільної моралі також перебувають у віданні Національного агентства з питань ІТ та телекомунікації Міністерства науки технологій та інновацій Данії, Національного агентства споживачів, що входить до складу Міністерства економіки та бізнесу Данії, та Міністерства освіти Данії[10, С. 149].

У США діє Урядова комісія з питань порнографії, а також Федеральна комісія зі зв'язку (FCC), яка проводить експертні дослідження інформаційної продукції, визначає випадки демонстрації «непристойності», які підлягають судовому покаранню[2; 9, С.127].

У Франції є чотири інстанції, що здійснюють нагляд за змістом інформації, розповсюджуваної мас-медіа: 1) Вища рада аудіовізуальних засобів масової інформації; 2) Комісія з класифікації кінематографічних творів; 3) Комісія з нагляду і контролю публікацій, призначених для дітей і підлітків; 4) Комісія з контролю відеоносіїв[10, С. 171].

У Китаї згідно із Законом „Щодо здійснення експертизи друкованої продукції непристойного та сексуального характеру” від 27.12.1988 року при Адміністрації з питань видавництва створено Комітет експертизи друкованої продукції непристойного та сексуального характеру, який займається підготовкою висновків про можливість поширення такої продукції. Аналіз відео-, кіно-, аудіопродукції здійснюється Адміністрацією з питань кіно, радіо, ТБ КНР[10, С. 156-157].

Окремий контролюючий орган функціонує і в Норвегії – це Рада преси Норвегії, яка була створена ще в 1936 році. Вона, зокрема, здійснює контроль за дотриманням законодавства та норм етики ЗМІ Норвегії; захисту прав та свобод преси; представлення інтересів преси в парламенті, уряді та у суспільстві. Таким чином, цей орган має виключно громадський характер[10, С. 160].

Отже, залежно від створення спеціалізованого контролюючого органу у галузі захисту суспільної моралі можна виокремити кілька моделей у цій сфері: 1) створення поряд з існуючими державними органами, що здійснюють частковий контроль і нагляд у цій сфері, спеціалізованих державних органів; 2) функціонування органів, що здійснюють державний контроль в окремих сферах суспільних відносин (обіг інформації, театральна справа, кіноіндустрія тощо) без створення спеціалізованих контролюючих органів загальної компетенції; 3) створення контролюючих органів громадського або змішаного (державно-громадського) характеру.

Безумовно, органи державного контролю в галузі суспільної моралі отримують у процесі своєї діяльності не лише позитивну, але і негативну інформацію, зокрема у разі

невідповідності поведінки об'єкта управлінського впливу вимогам відповідним нормативно-правових актів. У таких випадках керівний вплив закономірно розглядається у вигляді притягнення винних осіб до юридичної відповідальності[3, С. 357].

Тож наявність інституту юридичної відповідальності в різних країнах, що переймаються проблемою захисту суспільної моралі, є цілком закономірною. Зокрема, пріоритетними тут залишаються норми кримінально-правового характеру. Тож відповідне законодавство є доволі розмаїтим і має порівняно тривалу історію свого розвитку.

Разом з тим, у сьогоdnішніх умовах перед європейською та світовою цивілізацією постали виклики, які виявилися непосильними для держав, правова система та інституційні системи забезпечення інформаційної безпеки та захисту суспільної моралі у яких формувалися в кінці ХХ – на початку ХХІ століть за існування доміант ліберального суспільства та держави. Зараз, за появи інструментів гібридних воєн, інформаційних агресій аж до втручання у внутрішні справи і виборчі системи як форми народовладдя в інших державах існуючі правові та інституційні інструменти регулювання заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки стали непридатними, особливо в українських реаліях. Не працює експертний механізм вирішення питань про віднесення інформаційної продукції до такої, що містить пропаганду насильства, національної і релігійної ворожнечі, посягань на конституційний лад та територіальну цілісність держави, інформаційні та інші права і свободи людини і громадянина. Оскільки ці питання відносяться до оціночних категорій, експертиза такої інформаційної продукції мала би бути умовою прийняття управлінських та інших владних рішень. За відсутності експертного механізму рішення приймаються з врахуванням доцільності забезпечення інформаційної та національної безпеки України. Такі рішення в цілому підтримуються українським суспільством. У країнах ЄС подібних проблем менше, але такої однозначності у суспільній оцінці не має. Тому сучасний світ і європейська цивілізація зокрема стоять перед необхідністю переосмислення і реформатування існуючого законодавства та системи управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту суспільної моралі.

Список використаних джерел

1. Булгакова О.А. Уголовная ответственность за распространение порнографических материалов или предметов. Дисс. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2003. – С. 156-164.
2. Грицай Т. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: теоретико-правові аспекти: монографія. – Київ: ТОВ «Правова єдність», 2016. – 216 с.
3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – С. 357.
4. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: [монографія] / Василь Костицький. – Київ ; Дрогобич : Коло, 2013. – 172 с.
5. Костицький В. В. Глобальне громадянське суспільство як нова форма життя сучасної цивілізації / В. Костицький // Матеріали міжнародного круглого столу „Інформаційно-психологічна безпека людини, суспільства, держави: стан, проблеми та шляхи їх розв'язання” (Київ, 27-28 вересня 2010 р.). – К.: ТОВ „Легко Інк”, 2010. – С.14-26;
6. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як нова функція демократичної держави. Правове регулювання захисту суспільної моралі : збірник норм.-прав. актів / В. Костицький /. – К. : Національна комісія, 2010.– С. 7-18.
7. Круг П. Сравнительный анализ законодательства о средствах массовой информации в странах СНГ и Прибалтики // Законодательство и практика масс-медиа. - 2003. - №1-5.
8. Новицька Н. Б. Захист суспільної моралі в умовах інформаційної трансформації суспільства : монографія / Н. Б. Новицька. Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Дрогобич: Коло, 2016. – 453 с.
9. Припхан І.І. Конституційно-правові засади захисту суспільної моралі. Дис. ... канд. юрид. наук. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. - 21с.
10. Стан дотримання законодавства у сфері захисту суспільної моралі в Україні : Національна доповідь. – К.: Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі, 2010.